Position Paper
N° 15 - oktober 2026

Een rechtvaardige energietransitie

Een rechtvaardige energietransitie is van cruciaal belang om klimaatactie te bevorderen, de toegang tot duurzame energie uit te breiden en concurrentiële, veerkrachtige en gediversifieerde economieën te ondersteunen.

In een wereld waar de gevolgen van de klimaatverandering en de energievraag almaar toenemen, is het dringend nodig om energiesystemen, van productie tot verbruik, te herdenken. De energiesector is verantwoordelijk voor bijna 75% van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen. De sector is dus een cruciale hefboom voor klimaatactie (IEA, 2023). Tegelijk krijgen systemen die afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen te maken met geopolitieke verstoringen, uitdagingen in de toeleveringsketen en de toenemende gevolgen van de klimaatverandering. Daarom zijn veerkrachtigere, lokaal verankerde en koolstofarme energiesystemen nodig.

In tal van landen verandert de energievraag door klimaateffecten, demografische ontwikkelingen, verstedelijking en economische transformatie. Daarbij neemt de druk op bestaande systemen toe. Dat zien we vooral in lage-inkomenslanden en in fragiele en klimaatgevoelige regio's. Aanhoudende energiearmoede belemmert ook de vooruitgang vanwege de beperkte toegang tot essentiële voorzieningen, economische kansen en toereikende inkomens. Zelfs waar elektriciteit beschikbaar is, is de toelevering vaak onbetrouwbaar, waardoor men aangewezen is op dure en vervuilende dieselgeneratoren. De afhankelijkheid van geïmporteerde fossiele brandstoffen vergroot de kwetsbaarheid voor prijsschommelingen en externe schokken nog meer.

De uitdagingen op energiegebied reiken verder dan alleen de toegang tot elektriciteit. In veel opkomende en lage-inkomenslanden blijft traditionele biomassa de belangrijkste energiebron voor koken en verwarmen. Maar dat draagt bij aan ontbossing, luchtvervuiling, energiegebonden uitstoot, gezondheidsproblemen en genderongelijkheid. Dat toont aan dat er nood is aan een aanpak die rekening houdt met alle vormen van energieverbruik.

Afgezien van de technische aspecten blijven de investeringen ontoereikend. Het beperkte aanbod aan financieel haalbare projecten, de als hoog ervaren risico's, de hoge financiële kosten en institutionele hindernissen remmen de vooruitgang. De energietransitie vereist daarom meer dan alleen de uitrol van technologie. Er is behoefte aan een systeembenadering om energiesystemen te koppelen aan goed bestuur, economische ontwikkeling, marktontwikkeling en sociale inclusie.

Kerncijfers

- **Om de klimaatdoelstellingen te halen, moet de capaciteit hernieuwbare energie tegen 2030 worden verdrievoudigd en moet de energie-efficiëntie worden verdubbeld** (Triple RE/ Double EE) (UNFCCC, 2023).
- **In Sub-Sahara-Afrika hebben 660 miljoen mensen geen toegang tot elektriciteit en zijn bijna 1 miljard mensen aangewezen op vervuilende kookmethoden**, wat bijdraagt aan ongeveer 800.000 vroegtijdige sterfgevallen per jaar (IEA, 2026).
- **Afrika trekt minder dan 2% aan van de wereldwijde investeringen in hernieuwbare energie**, ondanks het grote potentieel op het gebied van hernieuwbare energie, de stijgende vraag en de ambitie om dit aandeel tegen 2030 te verhogen tot ten minste 20% (ACS2, 2025), in combinatie met een toename van de capaciteit van 56 GW in 2022 tot ten minste 300 GW tegen 2030 (ACS, 2023).
- **De snelle uitrol van schone energietechnologie veroorzaakt steeds grotere uitdagingen voor het beheer van afgedankte apparatuur**. De jaarlijkse hoeveelheid afval van afgedankte zonnepanelen zal wereldwijd naar verwachting meer dan 3 miljoen ton bedragen tegen 2035 en meer dan 25 miljoen ton tegen 2050 (IRENA, 2026).

Positionering

Enabel wil erop toezien dat energie-investeringen klimaatactie bevorderen, de veerkracht versterken, sociale inclusie verbeteren én duurzame economische ontwikkeling ondersteunen. Dat is nodig voor een rechtvaardige energietransitie. Daarbij moet een aanpak gehanteerd worden die tastbare voordelen voor mensen oplevert, lokale economieën versterkt, economische transformatie ondersteunt en niemand achterlaat. De aanpak van Enabel voor een rechtvaardige energietransitie brengt daarom drie onderling afhankelijke doelstellingen samen:

Enabel's aanpak voor een rechtvaardige energietransitie

Universele toegang tot energie

De kloof dichten voor miljoenen mensen, inkomens verbeteren en economische ontwikkeling bevorderen.

Klimaatactie en -transitie

De wereldwijde klimaatdoelstellingen bereiken en de transitie maken naar koolstofarme oplossingen.

Economische transformatie

Overgaan naar koolstofarme economieën en economische diversificatie en groene industrialisatie ondersteunen.

- universele toegang tot duurzame en betrouwbare energie,
- de overgang naar koolstofarme oplossingen, in overeenstemming met de klimaatverbintenissen,
- de energietransitie als motor voor economische transformatie en groene industrialisatie.

De energietransitie beperkt niet alleen de gevolgen van klimaatverandering, ze vormt ook een krachtig instrument voor aanpassing: veerkrachtige energiesystemen stellen essentiële diensten veilig, beschermen inkomens en verminderen de kwetsbaarheid voor klimaat- en economische schokken, vooral in fragiele en klimaatgevoelige regio's.

Enabel hanteert een aanpak die energie koppelt aan productieve toepassingen, de ontwikkeling van vaardigheden, rechtvaardige economische kansen en goed bestuur.

Enabel is actief waar beleid, markten en financiën elkaar raken en ondersteunt landen bij de creatie van een gunstige omgeving, de ontwikkeling van duurzame markten en de mobilisatie van investeringen. De toegevoegde waarde van Enabel ligt in het vermogen om beleidsondersteuning, technische bijstand en de voorbereiding op investeringen te combineren via een stapsgewijze aanpak. Door activiteiten in een vroeg stadium te koppelen aan marktontwikkeling en toegang tot financiering, helpt Enabel duurzame energieoplossingen op te schalen en extra overheids- en privéinvesteringen aan te trekken.

Zo draagt Enabel bij aan een energietransitie die, in overeenstemming met de Global Gateway-strategie van de Europese Unie, koolstofarm, inclusief, veerkrachtig en economisch transformatief is.

De ervaring in de energiesector

Enabel voert al energieprogramma's uit sinds 2011. Dit gaat van elektrificatie op het platteland en de uitrol van hernieuwbare energie tot productief energiegebruik, clean cooking, energietransitie en klimaatfinanciering. Het gaat onder meer om ervaringen in Mozambique, Rwanda, de Democratische Republiek Congo, Guinee, Ivoorkust, Senegal, Tanzania en Oeganda, evenals in fragiele en door crisissen getroffen gebieden zoals Palestina en Oekraïne. Recenter heeft Enabel zijn rol op het gebied van klimaatfinanciering verder versterkt via een door het Groen Klimaatfonds gefinancierd programma gericht op toegang tot energie en klimaatweerbaarheid. Daarmee bewees het agentschap dat het grootschalige klimaatfinanciering kan mobiliseren.

Deze projecten en initiatieven leverden praktische lessen op over hoe de principes van een rechtvaardige energietransitie kunnen worden omgezet in duurzame en schaalbare acties.

Gedecentraliseerde oplossingen als hefboom

Gedecentraliseerde oplossingen op het gebied van hernieuwbare energie kunnen de toegang tot energie voor afgelegen en achtergestelde bevolkingsgroepen snel verbeteren. Tegelijk versterken ze de weerbaarheid tegen klimaatschokken en blijven onderbrekingen zoals bij gecentraliseerde systemen beperkt. In Mozambique vergroten mini-grids op zonne-energie de toegang tot elektriciteit, ze ondersteunen lokale economische activiteiten en dragen bij aan de continuïteit van essentiële diensten. In Oekraïne dragen lopende initiatieven op het gebied van gedecentraliseerde energievoorziening en noodstroomvoorziening bij aan het behoud van essentiële diensten, sterkere energiezekerheid en lagere kwetsbaarheid voor onderbrekingen in de gecentraliseerde infrastructuur.

Gedecentraliseerde oplossingen hebben de grootste impact wanneer ze worden geïntegreerd in nationale kaders en investeringsstrategieën op de lange termijn, in plaats van als op zichzelf staande initiatieven. Ze benadrukken ook de cruciale rol van gedecentraliseerde systemen voor de continuïteit van essentiële diensten en sterkere weerbaarheid, zowel in ontwikkelings- als in crisissituaties.

Toegang tot energie voor productief gebruik

Toegang tot energie alleen volstaat niet om duurzame ontwikkelingsresultaten te realiseren. Het effect is groter wanneer toegang tot energie wordt gekoppeld aan productief gebruik en plaatselijke economische ontwikkeling: onze projecten in Guinee, Senegal,

Tanzania en Mozambique bewijzen dat energie de landbouw versterkt, lokale bedrijven ondersteunt en werkgelegenheid creëert. Als er meer vraag en inkomstengenererende activiteiten zijn, kunnen deze benaderingen de financiële levensvatbaarheid van energie-investeringen verbeteren, de lokale toe-eigening versterken en de economische veerkracht vergroten. Daarmee wordt het belang benadrukt energieprojecten te koppelen aan bredere ontwikkelingsdoelstellingen.

Clean cooking

Clean cooking blijft een cruciaal maar onderbelicht onderdeel van de energietransitie, ondanks de aanzienlijke effecten ervan op de gezondheid, gendergelijkheid, klimaatmitigatie en duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen. In veel opkomende en lage-inkomenslanden blijft biomassa de belangrijkste energiebron voor huishoudens. Clean cooking is dus een strategische prioriteit op het gebied van ontwikkeling en klimaat. Om clean cooking op grotere schaal mogelijk te maken, zijn marktgerichte benaderingen nodig die de ontwikkeling van de waardeketen, betrokkenheid van de private sector, gerichte overheidssteun en innovatieve financieringsmechanismen – waaronder koolstoffinanciering – combineren. Ervaringen in Ivoorkust en Mozambique benadrukken het belang van gunstige randvoorwaarden voor beleid, financiering, markten en vraag met elkaar verbindt.

Van proefprojecten tot marktgerichte oplossingen

Een terugkerende les uit de energieportefeuille van Enabel is dat we verder moeten kijken dan door de overheid aangestuurde proefprojecten en moeten overstappen op schaalbare en financieel duurzame benaderingen. Ervaringen in Mozambique, Guinee en Senegal benadrukken het belang van levensvatbare bedrijfsmodellen, marktstructurering en benaderingen gericht op productief gebruik. Om duurzame energieoplossingen op grotere schaal te kunnen realiseren, zijn financieel haalbare projecten nodig die overheids-, private en klimaatfinancieringen kunnen aantrekken. Overheidssteun speelt een katalysatorfunctie om investeringen minder risicovol te maken en privaat kapitaal aan te trekken.

Energietransitie als motor voor competitieve koolstofarme economieën

Energietransitie is een krachtige hefboom voor economische transformatie en concurrentievermogen wanneer die wordt ingebed in bredere ontwikkelingsstrategieën voor industrie en infrastructuur. In Namibië illustreren initiatieven op het gebied van groene waterstof, havenontwikkeling en strategische corridors hoe inspanningen op het gebied van decarbonisatie de opkomst van koolstofarme waardeketens en duurzame industriële ontwikkeling ondersteunen.

De transitie zorgt ook voor een groeiende wereldwijde vraag naar kritieke grondstoffen, die onmisbaar zijn voor technologieën voor hernieuwbare energie, batterijen en schone industriële waardeketens. Dit biedt kansen voor grondstofrijke landen om meer lokale toegevoegde waarde te creëren en deel te worden van opkomende groene waardeketens (Enabel, 2025). Er bieden zich meer van deze opportuniteiten aan beïnvloedt door nieuwe instrumenten zoals het Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). Dit toont het belang aan van koolstofarme productie om toegang te krijgen tot internationale markten. Digitalisering, artificiële intelligentie en datacenters creëren meer vraag en dus ook meer investeringskansen in duurzame energie-infrastructuur – op voorwaarde dat de daarmee samenhangende uitdagingen op het gebied van duurzaamheid adequaat worden aangepakt.

De energietransitie als katalysator voor werkgelegenheid

De energietransitie is niet alleen een technologische verschuiving. Ook economieën veranderen structureel, waardoor er vraag ontstaat naar vaardigheden in opkomende energiewaardeketens. In Tanzania en Namibië draagt de integratie van het ontwikkelen van vaardigheden, beroepsopleiding, aanpassing van het onderwijsprogramma en versterking van de institutionele capaciteiten in energieprojecten bij aan de duurzaamheid, de lokale toe-eigening en de performantie van energiesystemen op de lange termijn. Deze ervaringen tonen dat de energietransitie jobs kan creëren voor geschoolde arbeidskrachten en inclusieve economische ontwikkeling ondersteunt.

Levenscyclusbeheer en circulaire economie

De snelle uitrol van hernieuwbare energietechnologie brengt steeds grotere uitdagingen met zich mee op het gebied van onderhoud, afvalbeheer en de behandeling van apparatuur aan het einde van de levenscyclus. Uit de praktijk blijkt dat het noodzakelijk is om levenscyclusbeheer, batterijrecycling en de principes van de circulaire economie vanaf het begin op te nemen in beleid, regelgeving en projectontwerp. Die worden steeds meer erkend als een integraal onderdeel van een rechtvaardige energietransitie.

Aanbevelingen

Strategische aanbevelingen

1. **Gedecentraliseerde energieoplossingen, waaronder clean cooking en het beheer van afgedankte apparatuur, integreren in nationale plannings-, regelgevende en financieringskaders** om duurzaamheid, schaalbaarheid en impact op de lange termijn te waarborgen.

2. **Geïntegreerde energiebenaderingen promoten** die de sociaaleconomische impact maximaliseren door productief gebruik, economische diversificatie, het ontwikkelen van vaardigheden, ondersteuning van ondernemerschap en ontwikkeling van regio's te ondersteunen, in overeenstemming met nationale strategieën en klimaatverbintenissen.

3. **Goed bestuur en de institutionele capaciteiten op het gebied van energietransitie versterken** door de coördinatie te verbeteren, te zorgen voor samenhang tussen het energie-, klimaat-, economisch en sociaal beleid, en de plannings- en regelgevende kaders te versterken.

4. **Overheids-, private en klimaatfinanciering mobiliseren door middel van gefaseerde benaderingen** die ondersteuning in een vroeg stadium, projectvoorbereiding, de ontwikkeling van financieel haalbare projecten en mobilisatie van investeringen met elkaar verbinden.

Overheids- en concessiemiddelen moeten strategisch worden ingezet om risico's te beperken, de betaalbaarheid te verbeteren en privé-investeringen op grote schaal aan te trekken.

5. **Private financiering erkennen als een belangrijke pijler van een rechtvaardige energietransitie** en daarbij erkennen dat het bereiken van de doelstellingen op het gebied van toegang tot energie en decarbonisatie een aanzienlijke inzet van de private sector vereist, afgestemd op ontwikkelingsresultaten.

6. **Sociale inclusie, gendergelijkheid en voorzorgsmaatregelen integreren** in alle programma's voor energietransitie, zodat de energietransitie rechtvaardig en inclusief verloopt en niemand achterlaat.

Operationele en technische aanbevelingen

1. **Energie-investeringen koppelen aan productief gebruik** (landbouw, kmo's, dienstverlening) **en levensvatbare bedrijfsmodellen** om de sociaaleconomische impact te maximaliseren en de duurzaamheid van energiesystemen op lange termijn te waarborgen.

2. **Clean cooking tot een van de belangrijkste pijlers maken van een rechtvaardige energietransitie**, volledig geïntegreerd in strategieën op het gebied van toegang tot energie, volksgezondheid, gendergelijkheid, klimaatbestendigheid en klimaatfinanciering.

3. **Investeren in het ontwikkelen van vaardigheden en in institutionele capaciteit** door onderwijssystemen, leerplannen en overheidscapaciteit af te stemmen op opkomende energiesectoren.

4. **De principes van de circulaire economie en sterke milieu- en sociale voorzorgsmaatregelen integreren** doorheen het ontwerp, de uitvoering en monitoring van energieprojecten, met inbegrip van onderhoud, recycling en beheer aan het einde van het levenscyclusbeheer.

5. **Op maat gemaakte indicatoren uitrollen om de vooruitgang naar een rechtvaardige energietransitie te volgen**, met aandacht voor de toegang, betaalbaarheid, economische haalbaarheid, werkgelegenheid, weerbaarheid en uitstoot, in overeenstemming met de nationaal vastgestelde bijdragen en nationale kaders.

Besluit

Een rechtvaardige energietransitie ondersteunen gaat verder dan alleen de uitrol van technologieën voor hernieuwbare energie. Een rechtvaardige energietransitie hangt af van het vermogen van energiesystemen om betrouwbare en betaalbare toegang te bieden, economische kansen te creëren en ecologische en economische duurzaamheid te waarborgen. Op basis van de lessen getrokken uit zijn ervaringen op het terrein promoot Enabel een rechtvaardige energietransitie die mitigatie en adaptatie integreert, weerbaarheid versterkt, economische kansen creëert en inclusieve ontwikkelingstrajecten ondersteunt voor huidige en toekomstige generaties.

Referenties

- Africa Climate Summit (ACS). 2023. African Leaders Nairobi Declaration on Climate Change and Call to Action.
- Second Africa Climate Summit (ACS2). 2025. African Leaders Addis Ababa Declaration on Climate Change and Call to Action.
- Enabel. Partnerschappen voor het beheer van kritieke grondstoffen, Position Paper nr. 5, augustus 2025.
- International Energy Agency (IEA). 2023. Net Zero Roadmap. A Global Pathway to Keep the 1.5°C Goal in Reach.
- IEA. 2025. Financing Clean Energy in Africa.
- IEA. 2026. Clean Cooking in Africa 2026. Progress Report.
- International Energy Agency (IEA), International Renewable Energy Agency (IRENA), United Nations Statistics Division (UNSD), World Bank and World Health Organization (WHO). 2026. Tracking SDG 7. The Energy Progress Report 2026.
- International Labour Organization (ILO). 2015. Guidelines for a Just Transition towards Environmentally Sustainable Economies and Societies for All.
- International Renewable Energy Agency (IRENA). 2024. Renewable Energy and Jobs. Annual Review 2024.
- IRENA. 2026. End-of-life Management for a Circular Economy. Solar PV Panels.
- IRENA. 2026. Fostering a Just Energy Transition. A Framework for Policy Design.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). 2023. Outcome of the First Global Stocktake. UAE Consensus.

Enabel

Belgisch agentschap voor internationale samenwerking
Naamloze vennootschap van publiek recht met sociaal oogmerk

Hoogstraat 147
1000 Brussel, België
T + 32 (0)2 505 37 00
info@enabel.be
www.enabel.be

Redactie
Sophie-Bénédicte Jacques

Eindredactie
Sonia Gsir

Gepubliceerd in het Nederlands, Frans en Engels.

België
partner in ontwikkeling

V.U. Jean Van Wetter, Hoogstraat 147, 1000 Brussel - 10/2026